

UDK 268:371
268:262.2
262.2:268
371.014.52

Izvorni znanstveni članak

ALOJZIJE HOBLAJ

**DIMENZIJE I CILJEVI
CJELOVITOGA VJERSKOG
ODGOJA U ŽUPI I U ŠKOLI**

Župna zajednica i škola su, među ostalima, povlaštena mjesta ostvarivanja vjerskog odgoja i obrazovanja. Uvođenjem vjeronauka u školski odgojno-obrazovni proces u Hrvatskoj samo po sebi nameću se brojna problemska pitanja glede *odnosa* vjeronauka u župi i školi.

Problemi se ne smiju zanemarivati. Njima treba prilaziti sa stajališta svrhe, ciljeva i zadataka kako župne zajednice tako i škole, teorijski i praktično u isto vrijeme, ali strpljivo i dugoročno, jer se radi o *primjeni mentaliteta* koja iziskuje puno vremena.

Da se ne radi samo o problemima školstva i crkvenog života u Hrvatskoj, nego da su to problemi opće naravi, naročito europski, na to nas je svojom Poveljom o katoličkom vjeronauku u javnim školama upozorio Simpozij što ga je organiziralo Višeće europske biskupske konferencije (Rim, 13-15. travnja 1991):

"U okviru crkvenog sustavnog i znanstvenog istraživanja o školskom vjeronauku potrebno je s većom pažnjom i uvažavanjem produbiti ciljeve i zadatke školskog vjeronauka u odnosu na katehezu župne zajednice, po načelu razlikovanja i upotpunjavanja. Vjeronauk kao školski predmet nastojat će se trajno razvijati na europskoj razini, učvršćujući u tome naročito oblike suradnje sa zemljama Srednje i Istočne Europe..."

Cilj je ovog izlaganja da kao uvodno razmišljanje posvijesti ovaj problem u radu ovogodišnje Katehetske ljetne škole.

Prvo se ukazuje na tendencije i osnovna obilježja suvremenog vjeronauka. Zatim se upozorava na poteškoće ali i šanse i mogućnosti kojima se u vjeronauku ide susret. Isto tako se ukazuje na neriješena i osobito problematična pitanja koja ne ostaju bez prijedloga i perspektive za budućnost. Umjesto zaključka donosi se cjelovit tekst spomenute Povelje.

Radni naslov teme zahtijeva da izlaganje bude dijalektički usmjereno, da daje više prostora školskom nego župnom vjeronauku, da ima naime u vidu kontekst ove teme u radu KLJŠ, tj. da slijedi cjelovitija rasprava o župnoj katehezi (v. B. Škunca). Cilj izabrane literature također je u funkciji produblivanja ove teme.

OSNOVNE SMJERNICE I VAŽNIJI ASPEKTI

Kako u Europi, tako donekle već i u Hrvatskoj, postoje različite koncepcije školskog vjeronauka. U namjeri da se klasificiraju i da se istaknu međusobne razlike, treba reći da je nemoguće izraditi tipičan predložak s obzirom na koncepcijske različitosti u katoličkom školskom vjeronauku u Europi. Zato se u ovom času treba zadovoljiti opisom situacije u kojoj će biti naznačene tendencije katoličkog vjeronauka u javnim školama. To će čitatelju barem približno predočiti aktualnu sliku ostvarivanja vjeronauka u europskim školama.

Treba također upozoriti na činjenicu da razlike koje još stvarno postoje u područjima kulture, odgojnim ustanovama, pa i u samom katoličkom vjeronauku, sve više nestaju, a uspostavljaju se interkulturalne komunikacije sa svim svojim konzekvencijama.

Tako se situacija sve više homogenizira, pa se zbog toga napušta klasifikacija po modelima. Radije se opisuju i interpretiraju tendencije i različiti aspekti, oni koji najviše dolaze do izražaja u katoličkom školskom vjeronauku.

Evo nekih tendencija i aspekata koji su se različito utvrdili, negdje djelomično, a negdje dublje i sveobuhvatnije:

- Kao osnovna pretpostavka katoličkog vjeronauka u javnim školama, upravo zato što se ostvaruje u školi, vjeronauk mora biti podložan školskim uredbama.
- U većini europskih zemalja odabire se konfesionalni vjeronauk, iako s različitim naglascima.
- Sve se jasnije primjećuje tendencija koja koincidira s kulturom i humanizmom.
- Iako u manjoj mjeri, vjeronauk se nastoji usmjeriti tako da se ostvaruje po uzoru na župnu katehezu.

U službi sustavnog vjerskog odgoja i obrazovanja

Sve jače prevladava uvjerenje da bi školski vjeronauk trebao biti nastavni predmet kojim se sustavno i kritički prenosi religiozno/

/vjersko znanje, a osobito kršćanski sadržaji. Uži smisao ovog nastavnog predmeta nalazio bi se u preda(va)nju kršćanske poruke na organičan, sustavan i pedagoški primjeren način.

U takvoj koncepciji vjeronauka kršćanskoj se vjeri pristupa kao uvjerenju i kao nauci koja se može razumski opravdati i osnovati na čvrstim temeljima. Nadalje, vjeronauk će se pedagoški, didaktički i metodički artikulirati jednako tako kao i drugi nastavni predmeti. Prema tome, vjeronauk se zacijelo profilira kao nastavni predmet na znanstvenim i pedagoškim smjernicama koje su zajedničke svim ostalim nastavnim predmetima.

Dok, s jedne strane, školski vjeronauk nastoji ostvarivati svoje specifične ciljeve u sklopu ostvarivanja školskog obrazovanja i odgoja, držeći se uredbi na kojima je ustrojen i vodeći pritom računa o vlastitim didaktičko-metodičkim obilježjima ostvarivanja odgojno-obrazovnog procesa toga predmeta, s druge strane nastoji pokazati rigoroznu ozbiljnost i znanstvenu objektivnost kršćanskih sadržaja koji se komuniciraju u vjeronauku kao nastavnom predmetu.

Tako se kršćanska poruka u svojim osnovnim sadržajima ostvaruje u okviru školskog pedagoško-didaktičkog komuniciranja koje je vlastito školskoj ustanovi, s ciljem da se učenicima pruži znanje i shvaćanje kršćanske vjere. Osim toga, razumijevajući kršćanstvo i velike svjetske religije, školski vjeronauk nastoji promicati vrijednosti kao što su poštovanje, snošljivost i dijalog o smislu i načinu življenja jednih i drugih. Zahvaljujući religioznom znanju i iskustvu, učenici bi trebali biti osposobljeni da se mogu odgovorno opredjeljivati za život po kršćanskoj vjeri. I konačno, školski vjeronauk bi kršćanima trebao pružiti mogućnost da svoju vjeru kritički obrazlažu i na taj način budu svjedoci svoje nade.

U službi humaniziranja

U jednoj od važnih i osnovnih smjernica ističe se da suvremenom školskom vjero-

nauku valja pristupati kao *osobitom dijakonskom* služenju Crkve u suvremenom svijetu. Riječ je dakle o djelotvornoj ljubavi koja se sastoji u pomaganju djece i mladih da se odgojem i obrazovanjem humaniziraju i razvijaju u integralne osobe. U okviru školskih odgojnih ciljeva koji u konačnici teže za cjelovitim odgojem, katolički vjeronauk pridonosi procesu sazrijevanja i razvoja učenikove osobnosti.

U toj perspektivi vjeronauk se usredotočuje na brigu za učenike, djecu i mlade, na njihove potrebe da se u sklopu školskih odgojno-obrazovnih procesa uspostave veze između potreba koje osjećaju učenici i kršćanske poruke.

Takva smjernica suvremenoga školskog vjeronauka mogla bi se formulirati u četiri konkretna zadatka:

- Školski vjeronauk mora se baviti pitanjima koja postavlja suvremeni čovjek. To je pitanje smisla, interpretacije i značenja života i povijesti kao i pitanje orijentacije u tom životu.
- Budući da školski vjeronauk sudjeluje u odgojno-obrazovnom procesu učenika koji se odlikuje osjećajem za odgovornost, solidarnost, kritiku i slobodu, taj nastavni predmet mora poticati i razvijati one vrednote koje čovječanstvo općenito priznaje i prihvaća.
- Školski vjeronauk interpretira vjeru i njezine vrijednosti u životu ljudi, pa samim tim pridonosi stvaranju jače svijesti i sposobnosti za kritiku.
- Evangeliziranjem života i općih vrednota, školski vjeronauk daje takav doprinos odgoju i obrazovanju učenika i same škole da se on ničim drugim ne može polučiti. U tom smislu nema alternativnog nastavnog predmeta. Zadatak je naime školskog vjeronauka da prevlada one granice koje nastaju kada se obrazovanju pristupa pretjerano znanstveno-tehnički i funkcionalno.

Vjeronauk u školi svakako može pridonijeti da se ostvari u europskom odgoju i obrazovanju već odavno postojeća težnja da se on vrati tamo gdje mu je i mjesto - u autentični humanizam.

U službi kulture i dijaloga s kulturom

Teorijska i praktična iskustva u religioznoj pedagogiji i katehatici, posebno ona europska, ističu i treću smjernicu školskog vjeronauka. S pravom se naime tvrdi da je kršćanska religija, kako u povijesti tako i danas konstitutivni element europske kulture. Konzekvence su dakle dalekosežne ukoliko se zanemari religiozni/vjerski pristup: niti se može protumačiti niti shvatiti vlastita kultura, društvo i čovjek kao individualno i kolektivno biće i kulturna baština jednoga naroda.

U toj perspektivi školski vjeronauk se koncipira kao pristup katoličkoj vjeri s ciljem da se o vjeri ozbiljno i sustavno razmišlja, ukoliko je kršćanstvo osnovni dio cjelokupne kulture u koju se učenik integrira. Tako se školski vjeronauk profilira kao promicanje znanja o katoličkoj vjeri, posebice u njezinim društvenim i etičkim iskazima.

Na taj način će učenici, zahvaljujući školskom vjeronauku, stjecati povjerenje u kršćanske korijene svoje kulture, primati sadržaje i sredstva koji su potrebni za upoznavanje i shvaćanje kulture u kojoj žive te utvrđivati dubinu i povijesno-kulturalni odjek kršćanstva u Europi. Riječju, školski vjeronauk će učenicima pružati ključ interpretacije brojnih i različitih kulturalnih iskaza koji su sastavni dio našeg života do te mjere da će sve te sadržaje pomoći smjestiti u koncepciju onoga života i svijeta u kojem su idejno i stvarno oblikovani.

Treba naglasiti i drugu perspektivu. Radi se o tome da se ostvaruje takav katolički vjeronauk u kojem će se uspostavljati dijalog i rasprava između vjere i kulture i drugih nastavnih predmeta te dijalog i rasprava između vjere i velikih suvremenih humanističkih projekata koji nastoje osmisliti život.

Dijalog i otvorena rasprava mogu biti na razini obostranih interesa - vjere i kulture - ili na razini odnosa koji postoje među nastavnim predmetima, no dijalog se može uspostavljati i na dubljoj razini - tamo gdje se učenik formira kao osoba. Ta rasprava i dijalog moraju za učenika uroditi *plodonosnom sintezom* vjere i kulture.

Jer upravo je škola ono mjesto gdje se, u povezivanju vjeronauka s ostalim nastavnim predmetima - posebno humanističkim (povijest, književnost, povijest umjetnosti, filozofija, sociologija, psihologija itd.), međusobno pomažu vjera i kultura, a učenik povezuje svoju osobnu vjeru s kulturom u kojoj živi, a da se vjera pritom nimalo ne umanjuje. Naprotiv, ona sazrijeva.

U službi školske kateheze?

Ima tendencija da se školskom vjeronauku pristupa kao školskoj katehezi s namjerom da se učvrsti kršćanski i crkveni identitet, promiče zrelost u vjeri i učvrsti crkveno zajedništvo.

Pretpostavlja se da su učenici otvoreni i spremni prihvatiti vjeru, a da okolina koja ih okružuje (obitelj, župna zajednica...) na njih vjerski pozitivno utječe ili barem ne utječe negativno.

Školski vjeronauk bi se u tom smislu profilirao kao strogo i sustavno prenošenje poruke i kršćanskih sadržaja učenicima. Naravno, poštujući pritom školske potrebe i uredbe u njezinim pedagoško-didaktičkim aspektima, s ciljem da učenici mogu sazrijevati u vjeri i da se osposobljavaju za svjedočenje svoje vjere tamo gdje žive.

USUSRET NEKIM POTEŠKOĆAMA

Ostvarivanje školskog vjeronauka nailaziće na zapreke. Valjalo bi ukratko prikazati one najzapaženije.

Obeshrabrenost i zabrinutost vjeroučitelja

Ova poteškoća redovito nastupa kada vjeroučitelj utvrdi da kršćansku poruku koju on prenosi vjeronaukom učenici vrlo često ne prihvaćaju kao odgovor na svoja pitanja i probleme. Jer, možda će učenici iz različitih razloga vjeronauk u školi doživljavati kao nešto što je daleko od njihovih interesa i životnih problema. Možda će katkada upravo takvo ponašanje učitelja i profesore ispunjavati neugodnim osjećajem i strahom, jer će im učenici izostajati s nastave ili će na

nastavi biti samo formalno prisutni, a u duši daleko od značenja i zahtjeva kršćanske vjere.

Nezainteresiranost vjeroučenika za specifične sadržaje kršćanske vjere

Očito je da je ova poteškoća povezana s pravom neprilikom. Možda će biti pokušaja da se školski vjeronauk svede na neku humanističku razinu, tako da bude isključivo u službi humaniziranja. To znači da se sve usmjeruje na odgojno-humanu problemsku dimenziju, na stjecanje zrelosti učenika i na njihove potrebe i interese. Tako bi se vjeronauk mogao koncipirati kao prostor otvoren za razmišljanje i raspravu o velikim životnim temama u kojima se ne uspijeva ili se svjesno odustaje od toga da se kršćanstvo interpretira kao ponuda za život koja je solidarna sa životom suvremenog učenika.

Predrasude

Treća poteškoća sastoji se u predrasudama koje postoje i u društvu i u Crkvi s obzirom na katolički vjeronauk u školi. Naime, pobornici takvih predrasuda nikako ne mogu shvatiti smisao ove nastave. Predrasude postoje i kod roditelja, što je veoma otežavajuća okolnost. A praksa će pokazati koliko će i nekvalitetno izvođenje nastave vjeronauka biti uzrokom tih predrasuda. Naime, kao ni u jednom drugom nastavnom predmetu, u vjeronauku je vjeroučitelj podvrgnut nekoj vrsti provjere u pogledu kvalitetnog ili nekvalitetnog ostvarivanja nastave.

I unutar nastavničkog vijeća nastavnik vjeronauka će možda neprestano osjećati neku potrebu ili neugodnu obvezu da pred kolegama iz drugih predmeta opravdava svoj predmet i svoj identitet.

I konačno, valja spomenuti da predrasude o školskom vjeronauku uzrokuje proces sekularizacije, koji - među ostalim - stvara pragmatički mentalitet u kojem se vjeronauk puno ne vrednuje.

“Privatnost” vjere

Poteškoće vezane uz problem da se vjera učini “privatnom stvari” jedna su od glavnih zapreka za kvalitetno ostvarivanje

vjeronauka u školi, a posljedice su metode proklamiranja i propagandnog djelovanja, napose u zemljama bivših komunističkih režima gdje se programski potirala religiozna dimenzija čovjeka.

Suvremeni racionalizam i školska kultura

Riječ je o mentalitetu koji utječe na način razmišljanja u kojem se isključiva prednost daje onome što je tehničko, empirijsko, znanstveno, racionalno i pragmatično. Pritom se ne bi smjelo zaboraviti da se ovakvim mentalitetom može pokrenuti proces koji će dovesti do etičke razbijenosti narodnog života. Takvo stanje u kulturi naroda veoma otežava susret i dijalog vjere i kulture koji školski vjeronauk nastoji potaknuti i razvijati. Poteškoća ove vrste može pokrenuti proces da se katolička vjera kulturalno sve jače potiskuje na rubna zbivanja u životu.

Tendencija da se u nekim sredinama vjeronauku u rasporedu sati dadne nepovoljan položaj

Radi se o poteškoćama pravnog i organizacijsko-tehničkog reda. Uz raspored sati treba spomenuti i problem ocjenjivanja, kao i nepovoljan položaj vjeroučitelja u odnosu na njegove kolege i kolegice te vjeronauka u odnosu na druge nastavne predmete. Takav položaj vjeroučitelja svakako otežava kvalitetno ostvarivanje vjeronauka u školi.

MOGUĆNOSTI

Usprkos svim poteškoćama, zaprekama i neprilikama na koje će školski vjeronauk nailaziti, postoje i uvijek će postojati opravdani razlozi za njegovo ostvarivanje u školskom odgojno-obrazovnom procesu, i to zahvaljujući višestrukim mogućnostima koje zaslužuju da ih se također barem ukratko naznači.

Za neke učenike školski je vjeronauk jedini prostor u kojem mogu postavljati životna pitanja

Katolički vjeronauk, kao i drugi konfesionalni vjeronauci, za veliki broj učenika, na-

pose srednjoškolaca, bit će jedini prostor u kojem će moći postaviti pitanje o smislu života, osnovnim problemima čovjeka, vrednotama, životnim orijentacijama i o Bogu. U tom smislu može se ustvrditi da školski vjeronauk na neki način otvara vrata evangelizaciji mladih generacija.

Za Crkvu je školski vjeronauk prilika za evangelizaciju koja se ne smije propustiti

Niti kada školski vjeronauk po standardnim pastoralnim kriterijima ne dovodi učenike do osobne vjere, niti kada ga ne dovodi do Crkve, niti kada postoje mnogobrojne poteškoće koje zasjenjuju kršćansko naviještanje ne smije se zanemariti školski vjeronauk.

Za "puninu" života učenika

U našoj i u široj europskoj situaciji katolički vjeronauk bez sumnje mora biti služenje Crkve u procesu humaniziranja učenika i u službi razvijanja njegove osobnosti, da mu pomogne naći plan života i ono što će ga utvrditi u njegovom ljudskom dostojanstvu. U okviru kriterija i ciljeva koji su vlastiti školi, predmet vjeronauka svojim vrednotama daje specifičan doprinos, jer promiče one vrijednosti koje usmjeruju i razvijaju ljudski i društveni život ovoga vremena. U smislu Evanđelja, katolički vjeronauk u službi je "punine života" (Evanđelje), što se iskazuje u načelu integralnog čovjeka. I zato katolički vjeronauk ima opravdanje da uđe i ostane u školi.

Za ozbiljno i dokumentirano upoznavanje kršćanstva

Školskim vjeronaukom učeniku se pruža mogućnost da se na temelju sustavnog obrazovanja ozbiljno približi kršćanstvu te da dokazima i kvalitetnim radom analizira ono što će mu omogućiti upoznavanje i razumijevanje katoličke vjere. Tako će se učenik osposobljavati da odgovorno pri one uz vjeru. Nadalje, učeniku će se pružiti mogućnost da preispita, ukoliko to nije učinio, osobnu odluku vjere ili, ukoliko je potrebno, da se svjesnije odluči za kršćanstvo.

Za integraciju kršćanskih sadržaja u nastavi

Uvođenjem vjeronauka u školu pruža se mogućnost da se vjeronauk kao nastavni predmet integrira u cjelinu nastavnog programa i u školsku kulturu općenito. Tako se učeniku pruža mogućnost da svakodnevno ulazi u intelektualne rasprave o suvremenoj kulturi, a time se ujedno ostvaruje proces inkulturacije vjere. Zahvaljujući rigoroznom obrazovnom procesu, učenik odgovorno zauzima stav prema izazovu pluralizma, upoznaje i rješava problem istine.

Za otkrivanje biblijsko-kršćanskih korijena kulturne baštine

Valja također naglasiti da školski vjeronauk kako u europskim zemljama tako i u Hrvatskoj omogućava otkrivanje značenja brojnih vidova kulturalne, povijesne i književne baštine koja bi za većinu djece i mladih bez škole ostala nepoznata, kao i njezini biblijski i kršćanski korijeni koji su takve sadržaje u europskoj tradiciji inspirirali.

NEKA OTVORENA PITANJA

Uz šanse i mogućnosti postoje, kako u crkvenoj tako i u građanskoj javnosti, prikrivene i otvorene nesklonosti vjeronauku kao školskom nastavnom predmetu. Izgleda da je to posljedica nekih neriješenih i osobito problemskih pitanja. Riječ je prije svega o sekularizaciji, koja osobito utječe na ostvarivanje vjeronauka i na njegovo konfesionalno obilježje u školi.

Sekularizacija i konfesionalnost

Proces sekularizacije osobito utječe na ostvarivanje vjeronauka u nastavnim procesima te je po svojim reperkusijama jedno od osnovnih pitanja koja zaslužuju da im se posveti pažnja. Naime, gubitak osjećaja za religiozni smisao, nestajanje kršćanske tradicije, uvjerenja i običaja te neznanje i nesnalaženja u vjerskim stvarima, koje je u stalnom porastu kao i odsutnost vjere i kršćanstva iz sve širih prostora ljudskoga

života jako će utjecati i na ostvarivanje vjeronauka u školi, i težiti prema tome da umanju njegovo konfesionalno obilježje ili ga na različite načine dovede u pitanje. Zato položaj vjeronauka u uvjetima procesa sekularizacije iziskuje pozornost, posebno u nekim pitanjima.

Udaljavanje i ravnodušnost učenika

U sekulariziranoj sredini i učenici se sve više distanciraju od kršćanskih sadržaja te postaju ravnodušni na kršćanske simbole, uvjerenja, praksu i crkvene uredbe. Više se očituje interes učenika za prijateljstvo, spontane i organizirane grupe, obitelj, seksualnu etiku, ljudske odnose i prava, društveno-politička pitanja itd., a kao da se gubi povjerenje u tome koje su specifično kršćanske naravi.

Pitanje je kako zapravo osmisliti katolički školski vjeronauk, ukoliko će i samo pozivanje na vjeru biti otežano, a tumačenje sadržaja onemogućeno? Drugim riječima, ima li smisla ostvarivati vjeronauk u školi ukoliko bi se učenici tako odnosili prema kršćanskoj poruci?

Ponašanje roditelja prema školskom vjeronauku zaslužuje isto tako budnu pažnju. U puno slučajeva roditelji neće imati autentičnog kršćanskog iskustva, a kod mnogih roditelja neće postojati ni minimalna religiozna praksa. Osim toga, roditelji općenito na svoju odgovornost za kršćanski odgoj svoje djece delegiraju nekoga drugoga, očekujući od školskog vjeronauka da pridonose ljudskom odgoju njihove djece. Kršćanska vjera za roditelje ne predstavlja neko uporište za njihov život. Njihovi interesi su posve drugačiji. Jer, po mišljenju roditelja, kršćanska vjera ne utječe ni na određeno shvaćanje života i svijeta niti na ponašanje koje bi bilo u skladu s kršćanskim shvaćanjem.

Vjeroučitelj pod negativnim uplivom sekularizacije

Proces sekularizacije negativno će utjecati i na vjeroučitelje. Naime, na njih utječe nepovoljna religiozna situacija roditelja koji očekuju isključivo humanistički doprinos vjeronauka odgoju i obrazovanju njihove djece, zatim nezainteresiranost učenika za

specifično vjerske teme te nepovjerenje prema školskom vjeronauku u nekim crkvenim slojevima. U takvoj situaciji vjeroučitelji mogu doći u krizu vjere ili u krizu crkvene pripadnosti. Spomenuta kriza može se očekivati to jače i u različitim oblicima, ako su njihovi odnosi s crkvenom zajednicom poljuljani. Svi spomenuti faktori (učenici - roditelji - crkvena zajednica - škola) mogu negativno utjecati na smisao i profil vjeronauka u školi i s tim u vezi sustavno umanjiti vrijednost stručnog položaja vjeroučitelja te ih tako izolirati u društvu i Crkvi.

I konačno, kao posljedicu sekularizacije samog društva u obzir se mora uzeti i *javno mnijenje* koje u mnogim slučajevima neće vrednovati vjeronauk, ili će ga vrednovati isključivo pod vidom kulture. Može se očekivati da će biti sve jači utjecaj sekularizacije i na ponašanje političke moći koja administrativno odlučuje o vjeronauku u školi. Uvodeći vjeronauk u školu, Katolička crkva mora biti svjesna takvog ili sličnog stanja u kojem će prenošenje vjere nailaziti na više poteškoća. U takvim neprilikama, uslijed procesa sekularizacije, nude se rješenja i odgovori od kojih neka zaslužuju da se o njima razmišlja.

Jedno od rješenja - ne uvoditi vjeronauk u školu/povući se iz škole

Jedan od mogućih odgovora-rješenja bio bi prijedlog da se vjeronauk ne uvodi u školu. Predlagatelji takvog rješenja drže da bi se vjeronauk kao nastavni predmet izlagao riziku da izgubi svoj identitet te bi sustavno izobličavao svoje ciljeve i sadržaje. Zato se misli da bi jedino pametno rješenje bilo da se vjeronauk ne uvede u procese odgoja i obrazovanja. K tome se još dodaju i dva pitanja:

- Je li građanska škola prikladna odgojno-obrazovna ustanova za komuniciranje kršćanske poruke?

- Pruža li ta škola stvarno sve uvjete koji su potrebni za komuniciranje kršćanske poruke?

Konfesionalnost - uvijek aktualno pitanje

Za razliku od prvog mišljenja i prijedloga, ovaj prijedlog polazi od mišljenja da je up-

ravo u složenoj suvremenoj situaciji potrebno uvesti vjeronauk u školu, jer se radi o predmetu/modelu koji pruža mogućnost da se razmišlja o velikim temama života, čovjeka i svijeta. Po tom mišljenju, u školskom vjeronauku mogu doći do izražaja velike životne teme tako da ih se analizira i interpretira. Vjera, naime, budući da je solidarna s čovjekom, pridonosi njegovom pronalaženju odgovara na životna pitanja. A samo onda kada se ukaže potrebnim može doći do izražaja i konfesionalna dimenzija. Može li takva koncepcija školskog vjeronauka biti prihvatljiva za našu situaciju i za situaciju u Europi uopće? Drugim riječima, odgovara li ona u potpunosti svojem značenju?

Ovaj prijedlog polazi od mišljenja da katolička vjera ne može postati nastavni predmet i istovremeno imati konfesionalno obilježje. Naime, drži se da suvremena građanska škola među svojim ciljevima ne može imati zadatak uvođenja u kršćansku vjeru, jer je to specifični cilj kateheze (vjeronauka u crkvenoj zajednici).

Logično je prema takvom razmišljanju optirati za vjeronauk koji će po ciljevima i metodičkim pristupima biti akonfesionalan, a po sadržajima konfesionalan. Kritika takvog modela odmah postavlja pitanje: ne postoji li opasnost da se sadržaji u procesu interpretacije deformiraju? U prijedlogu rješenja ovog modela zastupa se mišljenje da bi učenicima trebalo omogućiti upoznavanje katoličke vjere sa stajališta kulturne baštine ili religiozne tradicije ili pak kao iskustvo vjere prema različitim razinama. Tako bi se učenicima objektivno pružilo znanje o katoličkoj vjeri.

No, zastupnici ovog prijedloga morali bi se pitati da li je ovakav vjeronauk u skladu sa školom i njezinim ciljevima kao ustanovom koja treba biti u službi integralnog odgoja ili se pak u tom modelu više zastupa ona vrsta škole kojoj se daje prednost neke vrsti pragmatičnog obrazovanja.

Iako zastupnici takvog mišljenja nisu brojni, iz njihovog prijedloga proizlazi da u obrazovnom procesu treba *objektivno* i autentično predstaviti kršćanske sadržaje (uz jamstvo konfesionalnosti), iako se izravno

ne ističe svjedočenje i evangelizacija. Iz takvog postupka u školskom vjeronauku proizlazi nešto što je u osnovi veoma pozitivno, jer pridonosi humaniziranju učenika, koji, osim toga, ima mogućnost da u određenim momentima svoga života osjeti kao svoja neka pitanja i interpelacije koje postavlja kršćanska poruka.

Polazeći od konzekvencija sekularizacije neki predlagatelji rješenja drže da bi školski vjeronauk trebao biti prije svega *interpelacija* i *evangelizacija*. Interpelacija u smislu svjedočenja vjere životom samog vjeroučitelja koji se identificira s crkvenom zajednicom i koji je otvoren prema dubokim životnim pitanjima. Evangelizacija i navještaj spasenja učenicima kojima je potreban smisao i opća orijentacija u životu.

U ovom prijedlogu konfesionalnost se poima kao vjernost integritetu cjelovitog ispovijedanja kršćanske vjere i bez pragmatizma. I tako konfesionalnost ima upliva na identitet vjeroučitelja, na izbor sadržaja i stvaranje programa te na ostvarivanje obrazovnog procesa, na poštovanje prava roditelja koji zahtijevaju konfesionalni vjeronauk za svoju djecu, premda oni tu vjeru ne prakticiraju. No, ostaje pitanje kako bi tu dimenziju evangelizacije katoličkog vjeronauka trebalo shvatiti i ostvarivati u školi? Kako bi je u školi trebalo izraziti?

Vjeronauk i suvremena javna škola

Uvođenje katoličkog vjeronauka u nastavne procese znači da katolički vjeronauk u praksi mora biti tako usmjeren prema ciljevima kako bi mogao ostvarivati zadatke i postizati ciljeve koje postavlja škola. Time je vjeronauk kulturalno, operativno i organizacijski podložan školskim uredbama. To, nadalje, znači da se katolička vjera u školskim nastavnim procesima podlaže školskoj sredini sa svim konzekvencijama - prednostima, nedostacima i uvjetima.

Sama ta činjenica postavlja nekoliko pitanja koja bi se mogla svrstati u dvije skupine.

Pitanja vezana uz metodologiju programiranja

Ima li koristi uvođenjem vjeronauka u školu preuzeti obvezu, koju se tim činom mora

preuzeti, da se podloži pedagoškim, didaktičkim, metodičkim i organizacijskim uvjetovanostima koje se od suvremene škole traže?

Može li se u tome ići tako daleko da katoličkom vjeronauku suvremena školska kultura u nekim aspektima postavlja stano-vite granice i da bude podređena njezinim ciljevima?

Dopuštaju li teorija i filozofija odgoja koje raspravljaju o svrishodnosti odgoja kao i praktične konzekvencije koje proizlaze iz suvremenih pedagoško-didaktičkih modela takav katolički vjeronauk u kojem Crkva planira i programira nastavni predmet vjeronauka?

Može li se zaista ustvrditi da "hermeneutički krug" između ciljeva i sadržaja bude ostvaren modelom čije je ime "model korelacije" i nije li ispravnije tvrditi da se taj prijedlog o korelaciji predstavlja kao cilj koji se ne može postići?

Ne postoji li u tom kontekstu rizik da iskustva čovjeka, životna i kulturna zbivanja i misaone tendencije budu kriteriji po kojima će se mjeriti objava koja je čovjeku darovana i koja mu prethodi? Ili postoji li opasnost da se iz objave selekcioniraju aspekti prema nekim "interesima", budući da su povezani s onim ljudsko-kulturalnim temama koje su se unaprijed izabrale? Nastoji li se, naposljetku, omogućiti učeniku da sluša nutarnji glas koji odjekuje u svakom ljudskom biću i koji ne nastaje sam po sebi? Ne smije se zaboraviti da je vjera dar koji neočekivano predusreće čovjeka i iznenađuje ga.

Kriza identiteta suvremene europske kulture kao i njezinog konkretnog planiranja, kritički se prenosi u realni okvir škole i produbljuje tzv. krizu identiteta same škole.

Pružamo li, konačno, u vjeronauku kao školskom predmetu mogućnost djeci i mladima da slušaju onaj nutarnji glas koji je specifičan za vjersko područje? U Hrvatskoj se danas traga za uspostavljanjem novoga odgojno-obrazovnog sustava na svim stupnjevima, a to znači da se prije svega postavlja pitanje svrhe i ciljeva škole, pitanje njezinih specifičnih funkcija i pitanje didaktičko-metodičkih modela. Škola je u

traženju same sebe, a kaže se da bi i katolički vjeronauk u tome trebao surađivati. Postoji li dakle sa strane onih koji su odgovorni za školu stvarni interes za ono u čemu vjeronauk kao nastavni predmet može pridonijeti uspostavljanju novoga školskog sustava? Postoji li spremnost za dijalog i zajedničko traženje, ili se pak na dnu duše priželjkuje neutralizacija glede kršćanske ponude u hrvatskom kulturalnom modelu? S druge strane, u kojoj mjeri utječe na školski vjeronauk ta aktualna školska situacija u kojoj treba ponovno sve definirati? Hoće li se u ostvarivanju školskog vjeronauka otvarati obzori i doći do izražaja kreativnost, ili će se, nažalost, produbiti kriza identiteta, nastupiti malodušnost i posustati?

Trebaju li sva ta pitanja Crkvu ušutkati i razuvjeriti je da se ne zalaže za školski vjeronauk kao iskaz dijakonijske službe? Treba li odustati od služenja djeci i mladima u procesu njihova humaniziranja, naročito kada se pomisli na plan integralnog odgoja koji se ostvaruje u školi?

Stoviše, treba li se Crkva povući od rasprave o školi u kojoj se generira kultura? Neće li to povlačenje predstavljati intelektualnu i društvenu izolaciju vjere i Crkve?

Ekumenizam, etika i škola

U vidu izgradnje nove Europe, u posljednje se vrijeme sve češće podsjeća na potrebu da se inicira zajednički etički plan. Zaista se na nekim područjima raspravlja o različitim doprinosima etičkom planu ujedinjenja Europe. Škola bi se u suradnji s drugim ustanovama trebala zalagati za njegovo ostvarivanje i utvrđivanje.

U sklopu te činjenice postavlja se pitanje koju ulogu bi u tome imao školski vjeronauk. Može li surađivati na planu zajedničke etike, uz opasnost da bude obični pratilac na putu, ili naprotiv treba li zauzeti neki svoj položaj s ciljem da pridonosi u onome što je njemu vlastito?

Ne zahtijeva li možda kršćanska vjera kategorički neki osobiti moral? Može li školski vjeronauk komunicirati kršćansko otajstvo vjere na taj način da ne ističe njegove moralne zahtjeve?

Unutar tog plana u novoj Europi, vodeći računa o jakom procesu sekularizacije, u

posljednje vrijeme se bori i radi da se oživi religiozna dimenzija u općem smislu riječi. Jednako kao za etiku, nastoji se pokrenuti neki "zajednički" religiozni plan za ujedinjenu Europu. Takav plan trebao bi biti čimbenik integracije i razlika.

Treba li Crkva konkretno surađivati na tome planu školskim vjeronaukom? Ne izlaže li se tom suradnjom opasnosti da se katolički školski vjeronauk svede na ukazivanje zajedničkih aspekata s različitim religijama ili različitim konfesijama? Može li se prihvatiti školski katolički vjeronauk koji neće uspjeti sačuvati izvornost katoličke konfesionalnosti?

PRIJEDLOZI I PERSPEKTIVE ZA BUDUĆNOST

U procesu stvaranja profila katoličkog vjeronauka utvrđeno je nekoliko obilježja koja bi se u budućnosti ovog predmeta mogla uvažavati.

Evangelje i kultura

Radi se o kriteriju evangelizacije kulture. Nikako nije dovoljno tvrditi da je školskom vjeronauku potreban susret i dijalog s kulturama. Prije svega potrebno je utvrditi uvjete tog dijaloga i odrediti kriterije međusobne razmjene. U konkretnoj (hrvatskoj) sredini potrebno je razlikovati kulturalnu sredinu koja je spremna otvarati se transcendenciji od sredine koja se tome opire. Potrebno je također razlikovati sredinu koja nastoji vjeru otuđiti iz prostora života od kultura i sredina koje su spremne za autentičan susret. U tom zadatku valjalo bi se približiti izvoru nadahnuća: planu inkulturacije i dijalogu koji predlaže *Gaudium et spes* i promiču dvojica suvremenih papa Pavao VI i Ivan Pavao II.

Dostojanstvo i prvenstvo čovjeka

Polazeći od ljudskog dostojanstva i prava, drugi kriterij zadire u cjeloviti odgoj čovjeka. To je cilj kojim se mora prožimati školski i župni vjeronauk. Ne radi se o svođenju kršćanstva na neki relevantan humanizam koji je, uspoređi li ga se s drugim huma-

nizmima, u stanju donositi nešto novoga. Obzor nade koji kršćanstvo otvara nad ljudskim bićem znači da se bez sumnje razvija novi čovjek kako ga zamišlja Evanđelje, u potpunosti ostvaren u Kristu, a i zadnji razlog čovjekova dostojanstva. Samo u Kristu čovjek nalazi identitet i smisao.

Upravo zato što katolički školski vjeronauk mora po načelu vjernosti Bogu i čovjeku biti vjeran čovjeku, mora ga promatrati u njegovoj cjelovitosti koje nema bez posvemašnjeg specifičnog i izvornog doprinosa sa strane kršćanstva, koje promatra neizbrisivo bogatstvo i dostojanstvo ljudskog bića obnovljenog da bude slika i sličnost Bogu. Dostojanstvo i bogatstvo utemeljuju odnose čovjeka sa svijetom i bližnjima. Radi se o odnosima kojima se uspostavlja pod vodstvom Svetoga Duha novi plan bratstva i zajedništva s Kristom, kako priliči velikoj Božjoj obitelji.

Vjeronauk i pastoralno djelovanje Crkve

Katolički školski vjeronauk ne bi se smio ostvarivati izlirano od pastoralnog djelovanja Crkve, posebno se ne bi smio izolirati od vjeronauka koji se ostvaruje u crkvenoj zajednici zbog pretjeranog isticanja onoga po čemu se razlikuje od ostalih crkvenih djelatnosti. Kako zbog sve većeg udaljanja između školske sredine i crkvene zajednice, tako i zbog drugih razloga, činjenica je da ne postoji ona pastoralna praksa koja bi trebala postojati u pogledu učenika i prosvjetnih djelatnika. Taj odnos može se, na koncu, jako odraziti i na sam katolički vjeronauk u školi.

U takvoj situaciji uzajamno nadopunjavanje i povezivanje s drugim kršćanskim obrazovnim oblicima mora biti mjerilo o kojem treba voditi računa. Taj kriterij zasniva se na pozivu i poslanju Crkve, koja je znak i sredstvo zajedništva s Bogom svih ljudi međusobno.

Ta komplementarnost koja svjedoči o jedinstvu i službi zajedništvu i to vezivanje školskog vjeronauka s ostalom pastoralnom praksom, mora se ostvarivati prema mogućnostima i različitim situacijama. Zato će se u nekim slučajevima utvrditi u cjelovitom pastoralu kršćanske inicijacije. U

drugim slučajevima, nešto jednostavnije, u utvrđivanju vjere ili u evangelizaciji.

Učitelj/profesor katoličkog vjeronauka - crkveni djelatnik

U suvremenoj situaciji potreban je novi učitelj/profesor vjeronauka koji će u svoj lik integrirati dvije dimenzije: formaciju i identitet.

U prvom redu potreban je vjeroučitelj koji će biti stručno obrazovan - teološki, psihopedagoški, društveno-kulturalno i didaktičko-metodički.

Naročito je potreban vjeroučitelj s jasnim kršćanskim i crkvenim identitetom. Konkretno to znači, da vjeroučitelj bude crkveni djelatnik sposoban za komuniciranje vjere i animiranje kršćanskog života. Samo vjeroučitelj takvog profila moći će prevladati poteškoće i znatne nedostatke suvremenog školskog vjeronauka, kako one koje se odnose na odgojne i komunikacijske aspekte, tako i one koji se odnose na prenošenje iskustva vjere. Jer, samo ako se stječe iskustvo vjere može se razumjeti i prihvatiti poruka koja se naviješta.

Javna škola - monolitna ili pluralistička?

Kakva će biti buduća europska i hrvatska škola: monolitna ili će u sebi integrirati mnogostrukost razlika?

Možda će se razlikovati javna škola od državne koja će se smatrati neutralnom? Zašto se ne bi predložilo da se država, umjesto da stvara javnu školu po nekim standardima, brine za ono najnužnije što će osigurati potrebne uvjete za zajedničko dobro društva i prava građana, te da se prihvate različiti modeli javne škole što će odgovarati planovima koji će biti po volji odgojne zajednice i odgovarati zahtjevima roditelja?

U takvu školu uveo bi se vjeronauk kao nastavni predmet koji bi također trebalo prilagoditi različitim situacijama.

Glede pravih i strukovnih problema na svim poteškoćama koje opterećuju suvremeni školski vjeronauk i izazova kojima se ide ususret, mogu se samo naznačiti potreba i interes. No, radi se o tvrdnji koja mora biti kreativna, a ne samo retorička. To je tvrdnja

koja pretpostavlja kvalitetne medije, najbolje napore, stručne osobe, iako se može učiniti da su njezini plodovi skromni.

UMJESTO ZAKLJUČKA - POVELJA O KATOLIČKOM VJERONAUKU U JAVNIM ŠKOLAMA U EUROPI

Radi se o rezultatu zajedničkog rada predstavnika europske građanske i crkvene javnosti na Simpoziju o katoličkom vjeronauku u javnim školama što ga je organiziralo Vijeće Europske biskupske konferencije u Rimu od 13. do 15. travnja 1991.

1. U gotovo svim europskim zemljama vjeronauk je uveden u javne škole. Uvođenje se zasniva na raznolikim pravnim temeljima, kao što su, uostalom, i raznolike koncepcije o identitetu ovoga nastavnog predmeta i oblicima njegova ostvarivanja. Te razlike valja prihvatiti i zadržati. No, u perspektivi Europe, isto tako treba tražiti zajedničke točke motrišta.

2. Za integralni školski odgoj i obrazovanje treba omogućiti ugrađivanje religiozne/vjerske dimenzije. Učenici imaju pravo na takav odgoj i obrazovanje. To pravo zasniva se na poštovanju vjerske slobode kao jedne od osnovnih ljudskih sloboda. Konfesionalni vjeronauk utvrdio se kao najprimjereniji oblik ostvarivanja toga odgojnog cilja te je zato s pravom provjereni oblik europskog školstva. Na taj način se nastavlja kršćanska tradicija u Europi. Prenošnjem kršćanskih vrijednosti na mlade generacije Crkva se uključuje u služenje duhovnom razvoju koje ne može ničim drugim zamijeniti i u odgajanje dobrih građana Europe koja se ujedinjuje.

3. Vjerski i moralni odgoj učenika u školi, naročito najmlađih, mora biti u skladu s uvjerenjem njihovih roditelja. Sve se više potvrđuje činjenica da vjeronauk ne može ostvarivati svoje zadatke bez pomoći i aktivnog sudjelovanja obitelji. Zato im se mora ponuditi i omogućiti konkretna suradnja.

4. Treba se više zalagati za redovno i trajno stručno i duhovno osposobljavanje vjeroučitelja. Treba također broj vjero-

učitelja povećati tamo gdje ih nema dovoljno. Valja isto tako poraditi na tome da vjeroučitelji u stručnom statusu budu izjednačeni s ostalim učiteljima kako u dostojanstvu tako i u osobnim primanjima. To pitanje je tim aktualnije što su vjeroučitelji u većini laici.

5. Da bi se trajno zajamčila kvalitetna razina vjeronauka u odnosu na druge školske predmete i da bi se opravdali razlozi njegovog uvođenja i postojanja u odgojno-obrazovnom sustavu, valja trajno nastojati oko cjelokupnog sustavnog i znanstvenog praćenja i istraživanja u religioznoj pedagogiji u povezanosti s permanentnim obrazovanjem vjeroučitelja.

6. Vjeronauk u znantoj mjeri pridonosi školskoj kulturi i humaniziranju svakodnevnog života škole. Zato se vjeronauk kao školski predmet ne smije izolirati od ostalih školskih predmeta, nego se mora djelotvorno integrirati u cjelokupni život škole, kako u programe i programiranje, tako u udžbenike, satnicu i školsku organizaciju.

7. U zemljama u kojima se ostvaruje katolički, evangelički ili pravoslavni vjeronauk, treba u duhu ekumenizma djelovati zajedno da se tako i u školi posvjedoči vjerodostojnost zajedničkog svjedočenja kršćana.

8. U stvari religiozni/vjerski odgoj se ostvaruje u čvrstoj vezi s konkretnim vjerskim životom. Zato, primjereno mjesnim tradicijama, valja predvidjeti inicijative za školski pastoral. One su prikladne da u učenicima koji to žele promiču stjecanje izravnog iskustva u životu kršćanske zajednice.

9. U okviru crkvenog sustavnog i znanstvenog istraživanja o školskom vjeronauku potrebno je s većom pažnjom i uvažavanjem produbiti ciljeve i zadatke školskog vjeronauka u odnosu na katehezu župne zajednice, po načelu razlikovanja i upotpunjavanja tih dvaju vjeronauka. Vjeronauk kao školski predmet nastojat će se trajno razvijati na europskoj razini, učvršćujući u tome naročito oblike suradnje sa zemljama Srednje i Istočne Europe i sa manjinskim katoličkim zajednicama koje žive u različitim europskim zajednicama.

10. Radi postizavanja postavljenih ciljeva valja nastaviti suradnju u onome što je ovaj simpozij inicirao na razini europskih biskupskih konferencija koristeći se oblicima i pristupima koje će utvrđivati Višegre europske biskupske konferencije kako bi u zajedničkom radu suradnja bila čvršća i permanentno se povezivala. Osim toga valja odavati priznanje i podupirati inicijative u promicanju dijaloga i suradnje koje glede ove teme već postoje. U trenutku kada je na pomolu budućnost zajedničke Europe valja i na razini odgoja i obrazovanja što hitnije s oportunističkim inicijativama velikog značenja izići pred kompetentne političke i društvene vlasti.

LITERATURA

- BARIČEVIĆ, J., *Aktualna pitanja nastave vjeronauka u osnovnoj školi*, Život i škola 41(1992)2, 177-200.
- BISSOLI, C. (ur.), *L'insegnamento della religione cattolica nella scuola pubblica dei paesi europei*. Atti del Simposio Europeo, Roma, 13-15. aprile 1991, LDC, Leumann-Torino 1991.
- BISSOLI, C.-TRENTI, Z. (ur.), *Insegnamento della religione e professionalità docente*, LDC, Leumann-Torino 1988.
- GEVAERT, J.-GIANNATELLI, R. (ur.), *Didattica dell'insegnamento della religione*. Orientamenti generali, LDC, Leumann-Torino 1989.
- ILGNER, R. (ur.), *Religionsunterricht an den öffentlichen Schulen in Europa. Dokumentation des Symposiums vom 13. bis 15. April 1991 in Rom*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn 1991.
- NOSAGLIA, C. (ur.), *Insegnare religione nella scuola*, LDC, Leumann-Torino 1991.
- PAJER, F. (ur.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, LDC, Leumann-Torino 1991.
- PRANJIĆ, M. (ur.), *Diskusija o vjeronauku u školama kod nas*, Kateheza 12(1990)4, str. 3-74.
- TRENTI, Z., *La religione come disciplina scolastica. La scelta ermeneutica*, EDC, Leumann-Torino 1990.